

GK 16. szám *

a) Ha a megrendelő a szerződéstől eláll, a másik félhez intézett nyilatkozatában az elállás okát, illetve jogcímét is közölnie kell. Ennek hiányában, vagy ha az eset körülményeiből az elállás különös jogcíme nyilvánvalóan nem következik, az elállási nyilatkozatot a megrendelő általános elállási joga alapján kell hatályosnak tekinteni. A megrendelő az elállás különös - szerződésszegésen alapuló - jogcímét később is megjelölheti.

b) Ha az elállási nyilatkozatban megjelölt jogcím alapján elállásnak nem volt helye és az elállási nyilatkozatot közlő fél a jogcímét nem változtatja meg, a bíróság az elállás jogszerűségét eltérő jogcímen nem állapíthatja meg.

c) A megrendelő az általános - valamint a késedelem miatt bekövetkezett érdekmúlásra alapított - elállási jogát mindaddig gyakorolhatja, amíg a szolgáltatás átadása és átvétele nem történt meg.

a) A Ptk. 320. §-a szerint elállási jogosultság szerződésen vagy jogszabályon alapulhat.

A különböző jogszabályokon alapuló elállási jogosultságok jogcímei általában két csoportba foglalhatók. Az egyikbe azok az esetek tartoznak, amikor a jogszabály a fél szerződésszegése miatt elállási jogosultságot ad a másik fél részére. Ezek közül különösen a kötelezett késedelme [Ptk. 300. §, 7/1978. (II. 1.) MT sz. rendelet 18. § (4) bek.], és a hibás teljesítés [Ptk. 306. § (3) bek.] esetére a megrendelő javára, a vállalkozó javára pedig pl. a munkahely át nem adása esetére [Ptk. 393. § (2) bek.] biztosított elállási jognak van nagy gyakorlati jelentősége.

A másik csoportba azok az esetek vonhatók, amikor a jogszabály az egyik fél szerződésszegése nélkül biztosít elállást a másik félnek. Ezek közül különösen a megrendelő javára [Ptk. 381. §-a és 395. §-a], illetve az új hatósági ár megállapítása esetére bármelyik fél részére [Ptk. 226. § (4) bek., 56/1967. (XII. 19.) Korm. sz. r. 15. §] biztosított elállási jognak van nagyobb jelentősége.

A jogszabályok a különféle csoportokba tartozó elállási esetekhez - az elállásnak a szerződést felbontó joghatását nem tekintve - más és más jogkövetkezményeket fűznek; szerződésszegés esetében vétkességen alapuló kötbér- és kártérítési felelősséget, a Ptk. 381. §-a, valamint 395. §-ának (1) bekezdése alapján történő elálláshoz azonban nem ilyen felelősséget, hanem a vétkességtől független megtérítési, kártalanítási kötelezettséget. Ez utóbbi elállási jog a fokozottan érvényesíteni kívánt szükségletkielégítési elvet és az ehhez fűződő népgazdasági érdeket szolgálja; azt kívánja elhárítani, hogy felesleges készletek keletkezzenek. Az 56/1967. (XII. 19.) Korm. számú rendelet 15. §-a az elálláshoz külön jogkövetkezményt nem fűz.

A jogkövetkezmények szempontjából tehát nem közömbös az, hogy milyen alapon történik az elállás. Ezért az elállást közlő nyilatkozatban a másik felet tájékoztatni kell arról, hogy a fél milyen okból, milyen jogcímen áll el a szerződéstől. Ennek ellenére előfordul, hogy az elállási nyilatkozat nem tartalmazza ezeket az adatokat. Ez a hiány egymagában nem teszi a nyilatkozatot hatálytalanná, hanem ilyen esetben értelmezés útján kell megállapítani azt, hogy az elállás az előbb említett két esetscsoport közül melyik alá vonható.

A szabályozás gazdaság-, illetőleg jogpolitikai céljának, a megrendelő pozíciója erősítésének, s a Ptk. 207. §-ának (1) bekezdésében rögzített elvnek is az ilyen elállási nyilatkozat olyan értelmezése felel meg, amely szerint ha a fél nem közli azt, hogy a másik fél szerződésszegése miatt áll el a szerződéstől, tehát erre vonatkozó különös jogcímét nem jelöl meg, akkor az elállás az említett

jogszabályokban meghatározott - megtérítéssel, kártalanítással járó - általános elállási jogcímen alapul.

Más azonban a helyzet, ha a megrendelő az elállás jogcímét nem közölte ugyan a másik féllel, de az ügy körülményeiből nyilvánvalóan következik, hogy az elállás a másik fél szerződésszegése miatt történt. Ilyenkor az elállást ezen a különös jogcímen alapulónak kell tekinteni.

Nincs akadálya annak sem, hogy olyan esetben, amikor a megrendelő a nyilatkozatában az elállás jogcímét nem közölte és így az elállást a fentiek szerint az általános jogcímen alapulónak kell tekinteni, később közölje a másik féllel, hogy valójában szerződésszegésen alapuló különös jogcímen áll el a szerződéstől. Vita esetén természetesen a megrendelőnek kell bizonyítania, hogy az elállása ez utóbbi jogcímen jogszerű volt. Ha ez nem vezet eredményre, az általános elállás következményeit kell alkalmazni.

b) A gyakorlatban előfordul, hogy az egyik fél a másik fél elállásának jogosságát vitássá teszi. Ennek a megrendelő általános elállási jogon alapuló elállása esetében nincs különösebb jelentősége, mert ilyen esetben a bíróságnak az elállást jogszerűnek kell tekinteni és legfeljebb - ha ez vitás - az ehhez kapcsolódó megtérítési kártalanítási követelés igényel döntést.

A szerződésszegésen alapuló elállás esetében azonban a bíróságnak kell elbírálnia azt, hogy az adott esetben az elállásnak a jogszabályban megállapított feltételei (pl. érdekmúlás) valóban fennállnak-e. Ha igen, akkor a bíróság az elállás jogszerűségét a közölt jogcímen állapítja meg és egyben határoz a vitás jogkövetkezmények tárgyában is. Ellenkező esetben az elállást jogszerűtlennek kell tekinteni.

Előfordul azonban, hogy bár az elállási nyilatkozatban megjelölt jogcím alapján az elállás nem volt jogszerű, de az eljárás adatai arra mutatnak, hogy az elállás más jogcímen lehetséges volna (pl. az érdekmúlás a megrendelőnél nem állapítható meg, de a megrendelő az általános elállási joga folytán is elállhat a szerződéstől). Adott esetben célszerű lehet erre a fél figyelmét felhívni azzal, hogy a megfelelő joghatáshoz más jogcímen történő elállás szükséges. Ha a fél az eljárás során az utóbbi jogcímre alapozva közöl a másik féllel elállási nyilatkozatot, a bíróság ennek figyelembevételével jár el. Ellenkező esetben az elállást jogszerűtlennek kell tekinteni, mert a bíróság az elállás jogszerűségét a fél által megjelölttől eltérő jogcímen hivatalból nem állapíthatja meg. A szerződésszegésen alapuló elálláshoz ugyanis egészen más jogkövetkezmények fűződnek, mint az általános elállási jogon alapuló ilyen nyilatkozathoz. Az első esetben általában a megrendelő támaszthat igényt (kötér, kártérítés) a másik féllel szemben, az utóbbi esetben pedig éppen a megrendelőnek keletkezik megtérítési kötelezettsége. A bíróság a jogcím hivatalból történő megváltoztatásával ilyen ellentétes irányú anyagi következményeket nem alkalmazhat.

c) A szállítási, illetve a vállalkozási szerződés tekintetében a Ptk. 381. §-ának (1) bekezdése, illetve 395. §-ának (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a megrendelő a szerződéstől bármikor elállhat, köteles azonban a szállító, vállalkozó kárát megtéríteni. Abból azonban, hogy a jogszabály a megrendelő "bármikor" való elállását teszi lehetővé, egyértelműen nem következik, hogy ennek a rendelkezésnek, az említett szóhasználatnak mi a belső tartalma, a megrendelőt ez az általános elállási jog milyen határidőig illeti meg.

A helyes álláspont kialakítása végett az említett rendelkezéseknek - a miniszteri indokolásból is kitűnő - jogpolitikai céljából lehet kiindulni. A jogpolitikai indok hangsúlyozottan az a törekvés, hogy a szükséglet, a kereslet időközi változása folytán - a népgazdaság nyomós érdekeinek szem előtt tartásával - a megrendelőnél feleslegessé vált dolgok felhalmozódását, ún. elfekvő készlet keletkezését meggátolja, ilyen mű létesítését, termékmennyiség előállítását, ehhez a más célra is hasznosítható anyagok, alkatrészek, energiahordozók felhasználását, illetve a felesleges munka végzését lehetőleg elkerülje.

Figyelemmel kell lenni a Ptk.-nak a teljesítésről szóló 277. §-ához fűzött indoklására, amely kitér arra is, hogy a szerződésszerűen felajánlott szolgáltatás elfogadása - különösen a gazdálkodó szervezetek egymás közötti szerződéseinél, ahol azok megvalósítása fontos társadalmi, népgazdasági érdek is - rendszerint ugyanolyan kötelezettség, mint a szolgáltatás teljesítése, továbbá arra is, hogy a teljesítés akkor szerződésszerű, ha a szolgáltatás alkalmas arra, hogy azt a rendeltetésének, illetve a szerződésben kikötött vagy egyébként a szerződéskötéskor a kötelezett által ismert célnak megfelelően lehessen felhasználni.

Mindezek alapján a szolgáltatás szerződésszerű teljesítésének megtörténtéről csak akkor lehet szó, ha a megrendelő a dolgot, a szolgáltatást át is vette (és pedig teljesítésként, tehát ide nem értve a felelős őrzésbe vételt). Így érvényesül ugyanis egészében a törvény már említett jog- és gazdaságpolitikai célja, hogy a megrendelő a számára feleslegessé vált dolog átvételére ne legyen köteles, hanem e helyett a szerződéstől elállásával keletkezett kárt tartozik megtéríteni.

Egyébként a megrendelő részéről az átvételig bármikor lehetséges elállási jog gyakorlására a tapasztalatok szerint csak akkor kerül sor, ha a szállító (vállalkozó) kárának megtérítése a megrendelő számára kisebb gazdasági hátrányt jelent, mint az időközben szükségtelessé vált szolgáltatás átvétele. A teljesítési határidő lejártához közeli időpontban történő elállás esetében a kár a kikötött ellenszolgáltatás összegét rendszerint egyre inkább megközelíti, és ennek következtében a megrendelő előre látható anyagi megterhelése is mind jelentékenyebben növekszik. A jogszabályalkotó ezekre tekintet nélkül a megrendelő elhatározására kívánta bízni azt, hogy a szerződéstől - a szállítói, vállalkozói kár megtérítése kötelezettségének terhével és ennek nagyságát mérlegelve - a teljesítési határidő későbbi szakaszában is elállhasson, ha a dolog, a szolgáltatás számára időközben feleslegessé vált. Ez utóbbi körülmény fennállását nem lehet azonban megállapítani, ha a megrendelő a szolgáltatást teljesítésként átveszi. Ezzel ugyanis kifejezésre juttatja, hogy arra szüksége van, ezért a szerződéstől való elállásra feljogosító jogszabályok alkalmazásának már nincs indokoltsága. Természetesen, ha a megrendelő a címére (pl. a rendeltetési állomásra) megérkezett szállítmányt - az együttműködési kötelezettségére is tekintettel - a további kár elhárítása, csökkentése érdekében a fuvarozótól kiváltja, kirakja és nyilvánvalóan csak felelős őrzésbe veszi, ez a tevékenysége nem tekinthető a szolgáltatás teljesítésként történt átvételének. Vonatkozik ez a jogosulatlan előszállítás esetére is [7/1978. (II.1.) MT sz. r. 8. § (1) bek.], mert ilyenkor a megrendelő - mivel az átvételt megtagadhatja - a szerződéstől is elállhat.

A kifejtettek szerint tehát a megrendelő az általános elállási jogát mindaddig gyakorolhatja, amíg a szolgáltatás átadása és átvétele nem történt meg.

A megrendelő részére természetesen a szállító (vállalkozó) késedelmének ideje alatt is fennáll ez az általános elállási lehetőség; nyilvánvaló azonban, hogy ha a jogszabályban erre vonatkozóan megállapított feltétel, az érdekmúlás fennáll [Ptk. 300. § (1) és (2) bek.], akkor a megrendelő ez utóbbi alapon fog elállni a szerződéstől, mert számára ez kedvezőbb.

* Az állásfoglalást a Kúria Polgári Kollégiuma az 1/2014. PJE határozat értelmében az új Ptk.-ba beépültek tekintette, és ezért annak alkalmazása körében nem tartotta irányadónak.